

NIKICA BARIĆ, *SPLIT 1980-IH. DRUŠTVENI SUKOBI U SUTONU SAMOUPRAVNOGA SOCIJALIZMA*, HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST, ZAGREB, 2019, 863 STR.

U izdanju Hrvatskog instituta za povijest 2019. godine izašla je knjiga Nikice Barića *Split 1980–ih. Društveni sukobi u sutonu samoupravnoga socijalizma*. Autor ove knjige dugogodišnji je zaposlenik (znanstveni savjetnik) Hrvatskog instituta za povijest, a primarno je područje njegova istraživanja suvremena hrvatska povijest. Interes za ovu temu, kako sam autor navodi, proizlazi iz njegova podrijetla i želje da se na temelju povijesnih izvora prikaže stanje u Splitu naspram mnogobrojnih subjektivnih ocjena iznesenih u javnosti. Knjiga od 863 stranice podijeljena je u četiri dijela pri čemu svaki od njih sadrži nekoliko poglavlja uz desetine fotografija, slikovnih prikaza (tablica) i 3019 fusnota. Cilj je knjige preispitivanje slike Splita stvorene na temelju medijskih sadržaja i pojedinačnih mišljenja i to na temelju izvora. Potonje se smatra važnim radi lakšeg i potpunijeg razumijevanja događaja koji su nastali nakon toga vremena i koji se nekako reflektiraju i u sadašnjosti.

Nakon kratkog uvoda (7.–14. str.) slijedi prvi dio knjige, „Organizirane subjektivne snage“ (17.–231. str.), koji opisuje društveno-političke organizacije. Splitska organizacija Saveza komunista Hrvatske unatoč svojoj brojnosti nije najbolje funkcionirala na terenu. Sastanci su loše organizirani, većina je članova pasivizirana i dolazi do distance između rukovodstva i članstva, što je rezultiralo razočarenjem i osipanjem članstva. Članstvo Socijalističkog saveza radnoga naroda Hrvatske (Fronta) većinom je starije životne dobi i, umjesto rada na teritoriju mjesne zajednice, najčešće su se bavili forumskim radom. Komunistička je vlast smatrala kako je borba za omladinu presudna ako socijalizam želi uspjeti. Organiziran je Savez socijalističke omladine, uvođeni su novi predmeti u školama, događale su se razne manifestacije, ali su mladi, usprkos tome, smatrali kako nemaju utjecaja u svojoj sredini. U tom se vremenu kao jedan od glavnih problema navodi nepotizam, a dolazi i do veće pojave droge, raznih supkultura i jačanja utjecaja Crkve među mladima. Primarna je uloga Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata bila rješavanje egzistencijalnih pitanja svojih članova koji su uživali razne povlastice. U poglavlju „Rukovođenje i samoupravljanje“ prikazane su značajke i problemi rukovodećih kadrova splitske općine u privredi. Negativnom selekcijom kažnjavali su se mlađi kadrovi koji su sudjelovali u „maspoku“, što je znatno usporilo razvoj splitske privrede. Brojni sastanci bez pravoga učinka odrazili su se na loše suočavanje s tržišnom ekonomijom. Nadalje, u ovom su poglavlju opisani samoupravni socijalizam i delegatski sistem. Opširno je prikazano djelovanje lokalne samouprave na području zajednice općina Split. Općina je bila glomazna, nije se moglo s njom dobro upravljati i bila joj je potrebna reorganizacija. Mnoštvo je problema, među kojima se posebno isticao problem građevinskog zemljišta, dovelo do nastanka samostalnih općina Split,

Kaštela i Solin. Sredstva javnog informiranja bila su pod nadzorom Saveza komunista. Od novinara se, koji su većinom bili članovi Saveza komunista, očekivalo da pišu u skladu s partijskom politikom. Autor je iznio glavne značajke nekoliko tiskanih medija sa splitskog područja koje je ujedno i koristio kao izvor za pisanje knjige. Stanje kulture nije bilo u zavidnom položaju zbog nedostatka financijskih sredstava, a posebno je istaknuto loše stanje u kojem se nalaze kulturni spomenici s naglaskom na gradsku jezgru. Unatoč programskom zalaganju Saveza komunista za ravnopravnost žena na partijskim sastancima, primijećena je neravnomjerna zastupljenost žena u društvu.

Drugi dio knjige, „Udruženi (ne)rad“ (235.–415. str.), opisuje stanje u splitskoj privredi. Loša se gospodarska situacija u Jugoslaviji (zaduživanje, inflacija, prednost javnog sektora nad privatnim) odrazila negativno i na Split. Posebno je bilo pogođeno građevinarstvo jer se zbog zastarjele radne tehnike nije moglo probiti na inozemno tržište. Pojavljuju se inicijative s namjerom većeg ulaganja u ugostiteljstvo i turizam. Split nije bio adekvatno prometno povezan s ostatkom zemlje. Velika je stopa nezaposlenosti bila među ženama, mladima i došljacima koji su smješteni u rubnim dijelovima Grada, a to se posebno odnosi na osobe koje su se školovale za neproizvodna zanimanja. Mnogi su mladi smatrali kako se do posla može doći samo „preko veze“. Zbog prekomjernog je i ekonomski neisplativog zapošljavanja u velikim radnim kolektivima došlo do pojave tehnološkog viška. U javnosti se za vrijeme komunizma umjesto riječi „štrajk“ koristio izraz „obustava rada“, a u Splitu je najpoznatija obustava rada bila u Brodosplitu i Prometu. U Splitu su 1980-ih među radnicima vladali oportunitizam i loša radna disciplina. Na različite su načine izbjegavali rad, a najčešće su posezali za bolovanjem koje je onda dio radnika iskoristio za nezakoniti dodatni rad. Dolazilo je i do velikog broja otuđenja društvenih sredstava za proizvodnju koje su činili radnici. Početkom 1980-ih dolazi do pada životnog standarda stanovnika Splita. Bile su česte nestašice namirnica i redukcije struje. Zbog velike je inflacije osobni dohodak porastao, ali su istovremeno porasli i životni troškovi, što je prouzročilo pad životnog standarda, a posebno su se onda u teškom položaju našli umirovljenici. Građani su dio svog dohotka odvajali za općedruštvene i zajedničke potrebe (JNA, izgradnja škole i vrtića).

Treći dio knjige, „Društvo i priroda“ (419.–547. str.), opisuje splitsko društvo. Komunisti su imali negativan odnos prema privatnom vlasništvu i obiteljskom privrednom gospodarstvu. Loš odnos prema poljoprivredi doveo je do egzodusa ljudi u grad i tako se broj stanovnika u Splitu utrostručio. Doseljenici žive u svojim (novim) gradskim četvrtima. Stvorio se veliki antagonizam između doseljenika („vlaja“) i građana Splita („fetiva“), a posebno su se u naglašavanju razlika isticali utjecajni splitski komunisti. Pojavljuje se problem manjka stambenih jedinica što je rezultiralo bespravnom gradnjom i bespravnim useljavanjem u društvene stanove. Njegovala se praksa dodjeljivanja stanova mnogim zaslužnim građanima i komunistima. Zbog naglog porasta privrednog kriminala i zloupotrebe položaja i ovlasti, vlasti pokreću akciju ispitivanja podrijetla imovine. Kao veliki problem u Gradu autor knjige istaknuo je i odnos prema okolišu. Veliki industrijski bazen, koji se nalazio na širem splitskom području, postao je izvor brojnih zagađenja. Nebriga o gradskom odlagalištu otpada i o povijesnoj jezgri potaknula je građane na osnivanje pokreta „Zelena akcija“.

Četvrti dio knjige, „Blijede li baklje AVNOJA-a?“ (551.–792. str.), otkriva kako je režim reagirao na „neprijateljske“ pojave. Komunistička vlast ulagala je velike napore u borbu protiv nacionalizma i klerofašizma. Smatrala je kako joj je u zemlji najveći neprijatelj Katolička Crkva koja je imala veliki utjecaj na mlađu populaciju. Crkva je organizirala brojne vjerske tribine i hodočašća. Splitski nadbiskup Franić odlično je organizirao lokalnu Crkvu i zalagao se za integralizam, pa je zbog toga bio posebno opasan za vlast. Prvotno se vlast protiv toga borila represijom (verbalni delikt), ali se

s vremenom taj odnos prema Crkvi djelomično ublažio. Autor knjige istaknuo je još nekoliko događaja koji su izazvali pozornost sistema, a među njima se posebno izdvaja izvođenje opere „Zrinski“ u jednom splitskom hotelu. Navijačku je grupu „Torcida“ sistem okarakterizirao kao nacionalistička i huliganska grupa jer su njezini pripadnici sudjelovali u brojnim verbalnim i fizičkim napadima. Uz već navedenu Crkvu i „Toricu“, komunističke su vlasti smatrale da poseban utjecaj na mlade imaju osobe iz „maspoka“ i građanski svjetonazor.

Političke promjene koje su se događale u Jugoslaviji praćene su u Dalmaciji i Splitu. Pojava Slobodana Miloševića na političkoj sceni izazvala je brojne i žustre komentare među splitskim političkim i društvenim predstavnicima. Splitski su komunisti jednako negativno gledali hrvatski i srpski nacionalizam. Pojavom se višestranačja u Splitu osnovao ogranak HDZ-a koji je posebno bio popularan među mlađim stanovništvom. Na prvim je demokratskim izborima u Splitu pobijedio HDZ.

Nakon završetka četvrtoga dijela, u nastavku knjige možemo pronaći zaključak na hrvatskom (793.–810. str.) i na engleskom jeziku (811.–834. str.). Potom slijedi kazalo osoba (835.–849. str.), popis izvora i literature (850.–858. str.), popis ilustracija (859.–860. str.) i popis kratica (861.–863. str.).

Autorov stil pisanja jasan je i razumljiv. Brojne fotografije i tablice omogućuju nam lakše poimanje tadašnjih događaja. Korištenjem je mnogobrojnih citata autor rekonstruirao događaje u tadašnjem vremenu. Knjiga je informativna jer realno prikazuje društvene, gospodarske i političke odnose u prijeratnom Splitu. Smatram kako je djelo ispunilo svoju svrhu jer je temeljem povijesnih izvora i literature dovelo u pitanje u javnosti često idealiziranu sliku „crvenog i uspješnog“ Splita za vrijeme Jugoslavije. Ovo bi djelo moglo biti zanimljivo i korisno svim istraživačima koji će se baviti poviješću Splita, Hrvatske i Jugoslavije u drugoj polovici XX. stoljeća.